

گذری بر مسائل و مشکلات تعلیم و تربیت در ایران

احمد عباسی دره بیدی^۱

چکیده

تعلیم و تربیت از مهم ترین و اساسی ترین نیازهای انسان است که گستره‌ی وسیعی را شامل می‌گردد. به گونه ای که قبل از تولد شروع شده و تا آخرین لحظه‌ی حیات ادامه دارد. به همین خاطر بسیار مورد توجه بوده و از مهم ترین مسئولیت‌ها دانسته شده است و مأموریت همه‌ی انبیاء و ائمه الهی هم، هدایت و تربیت انسان در جهت کمال و رسیدن به سعادت و خوشبختی بوده است. اما آنچه مهم است تعلیم و تربیت صحیح و متناسب است که باعث رشد و تعالی انسان می‌گردد. وجود عیب و نقص و یا مسائلی که تربیت را از مسیر صحیح خود دور می‌کند، انسان را از رسیدن به هدف و پیشرفت باز می‌دارد. به همین خاطر شناخت این مسائل و مشکلات (عیوب و نواقص) می‌تواند در این زمینه مؤثر و راهگشا باشد. لذا هدف پژوهش حاضر که به شیوه‌ی توصیفی - تحلیلی با استناد به منابع کتابخانه‌ای و مروری انجام شده است، گذری بر برخی از مهم ترین مسائل و مشکلات تعلیم و تربیت در ایران در راستای شناخت، کنترل، پرهیز و برطرف سازی آن‌ها از یک سو و از سوی دیگر تقویت و تعمیق تربیت صحیح و اصلاح و بازنگری امور تربیتی سند الگوی پیشرفت می‌باشد. در نتیجه مشخص گردید، تعلیم و تربیت در ایران، در زمینه‌های مختلف فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و محیطی دارای مسائل و مشکلاتی مانند؛ عدم فکر و منطق در کارها، عدم آموزش و تعلیم فرهنگ و منش مشورت، الگوهای نامناسب، چشم و هم چشمی، فقدان تربیت جنسی مناسب و غیره می‌باشد.

واژگان کلیدی: تعلیم و تربیت، آموزش، کودکان، مسائل، پیشرفت

۱. مقدمه و بیان مسئله

در مبانی انسان شناختی الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت آمده است که؛ «هدف آفرینش انسان و عبادت پروردگار و در پرتو آن، دست یابی به مقام خلیفه الهی و قرب الهی است و حقیقت انسان را مرکب از ابعاد گوناگون دانسته» که همه‌ی آن‌ها در پرتو تعلیم و تربیت صحیح است که می‌توانند رشد داشته و به محقق گردند. این امر در تعلیم قرآن نیز به وضوح اشاره شده است و خداوند هدف واقعی زندگی انسان را رسیدن به قرب و رضوان الهی و اتصاف به صفات خویش دانسته (نک؛ آیه ی ۷۲ از سوره ی توبه). بنابراین حقیقت ناب وجود آدمی تنها در سایه‌ی نگرش توحیدی تجلی می‌یابد و تمام اعمال و رفتار انسان در صورتی رنگ الهی به خود می‌گیرد که از تربیت صحیح و اسلامی برخوردار باشد، وگرنه حبط و باطل خواهد بود (قیصری گودرزی و همکاران، ۱۳۹۶). انسان ناگزیر است اجتماعی زندگی کند و زندگی اجتماعی سالم، بدون تربیت صحیح غیر ممکن است. فرهنگ انسان، محصول و نتیجه‌ی تربیت یا آموزش و پرورش است و بین کیفیت فرهنگ هر جامعه و کیفیت تربیت آن، ارتباط مستقیم وجود دارد. برخوردار از شخصیت سالم و در نتیجه احساس آرامش و امنیت خاطر بدون تربیت سودمند، امکان ندارد (شعاری نژاد، ۱۳۷۵: ۳۴۶). بنابراین می‌توان گفت که

۱- کارشناس ارشد شیعه شناسی/جامعه شناسی دانشگاه اصفهان؛ a.abbasi.d2020@gmail.com

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

تربیت یک اصل اساسی و ضروری در زندگی انسان می باشد که اگر صحیح انجام شود، موجب ارتقا و پیشرفت و اگر مورد بی توجهی قرار گیرد و یا به صورت غیر اصولی انجام گیرد، سبب سقوط انسان و حتی جامعه می گردد.

اگرچه تربیت به عنوان یک اصل ضروری در زندگی بشر محسوب می شود، اما باید به این نکته توجه نمود که اختلاف استعدادها، ظرفیتها، نیازها، روحیهها، خواستها و سلیقهها که معلول اختلاف طبایع، تأثیرات گوناگون محیطی، جغرافیایی، فرهنگی، اعتقادی، اقتصادی و اجتماعی است، مایه بقا، دوام و رشد جوامع انسانی است، و این اختلافها در میان انسانها و جوامع گوناگون وجود دارد. زیرا اگر این اختلافها وجود نداشت بشر قادر به زندگی و تکامل نبود و لذا این واقعیتی است که در مراحل مختلف تربیت باید لحاظ شود و به هیچ روی مورد غفلت قرار نگیرد. امیرمؤمنان علی(ع) در این باره می فرماید: «لایزال الناس بخیر ما تفاوتوا فاذا استوا و اهلکوا» (ابن بابویه، ۱۳۸۰: ۳۶۲) خیر مردم در تفاوت آنها (در استعدادها) است و اگر همه (در استعداد) مساوی باشند هلاک می شوند. لذا بهتر است تا برای تربیت و ارائه الگوی تربیتی جوامع به اختلافات و ارزشها و باورهای که معتقد هستند، توجه کرد و آنها را در تصمیم گیری و اتخاذ سیاست های تربیتی لحاظ نمود.

تربیت در جامعه اسلامی ایران نیازمند بهره گیری از روشهای تربیت اسلامی است تا در سایه آن شهروندان افرادی مؤمن، خداجو، مسئول و متعهد تربیت شوند و پیشرفت معنوی آنان در راستای پیشرفت های علمی شان قرار گیرد. به گونه ای که در بعد معنوی دچار مشکلات اخلاقی و رفتاری نگردند و از معنویات و بی توجهی به عبادت خداوند سبحان فاصله نگیرند. این منظور حاصل نمی شود مگر این که محتوای تربیتی از قرآن و سنت اتخاذ شود (بختیاری و توسلی، ۱۳۹۵: ۳۴). و ذکر این نکته لازم است که اگرچه محتوای تربیتی در ایران در سطح بالایی از نظر علمی و دینی برخوردار است، ولی در عمل و و فرآیند آنگونه که شایسته و بایسته است، اثرات و نتایج آن قابل مشاهده و برداشت نیست! از طرفی در سند الگوی پیشرفت به نظر می رسد که محلی برای عیب شناسی و پرهیز از آن در امور تربیتی لحاظ نشده است^۱. لذا مسئله ی اصلی این نوشتار بررسی و تبیین برخی از مسائل و مشکلات یا عیوب تعلیم و تربیت در ایران می باشد. به عبارتی تعلیم و تربیت صحیح و منتهی به پیشرفت و رسیدن به هدف، دارای ظرافت ها و مسائلی است که تا حدودی به فراموشی سپرده شده و یا در برخی مواقع در عمل و هنگام استفاده دچار تغییر و دگرگونی گردیده است که لازم است به آنها دقت و توجه بیشتری گردد.

۲. اهمیت و ضرورت پژوهش

^۱ - به عنوان مثال در اکثر بندهای سند آمده است که اعتلای روحیه، افزایش استفاده از برنامه های مختلف، امنیت، غذا، حرکت های مؤمنانه و متعهدانه و مسائلی از این قبیل، اما هیچ اشاره ای نشده است فاصله بین امر واقع و امر الهی و اتوپیایی به خاطر نواقص است و لازم است تا مدام عیب یابی و بررسی مسائل و چالشها مد نظر باشد.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و بیست و سومین خردادماه ۱۳۹۸

اهمیت شئون انسان و جایگاه تربیت برای پرورش انسان کامل در اسلام به حدی است که توفیق راهنمایی یک فرد، بهتر از هر چیزی است که در دنیا وجود دارد. خداوند از احیای یک انسان به عنوان احیای همه‌ی انسان‌ها و از میراندن یک انسان به عنوان میراندن کل انسان‌ها یاد کرده‌است که این زنده‌کردن و میراندن صرفاً بعد فیزیکی انسان را پوشش نداده است، بلکه بعد انسانیت و معنویت را نیز شامل می‌شود. اینجاست که اهمیت تعلیم و تربیت در مکتب والای اسلام جایگاه خویش را نشان می‌دهد (نیلی احمد آبادی، ۱۳۹۲: ۱۸۲).

رشد صحیح فردی و اجتماعی و پرورش استعدادهای آدمی، منوط به تعلیم و تربیت صحیح است. نظر به اهمیت تعلیم و تربیت، بزرگان علم اخلاق، تعلیم و تربیت را « اشرف صناعات » و برترین دانش‌ها دانسته‌اند. ثمره‌ی تعلیم و تربیت صحیح به اصلاح فرد منحصر نمی‌شود، بلکه جامعه را هم متحول می‌کند. با نگرش دقیق به ساختار روحی و روانی انسان، ضرورت و اهمیت تعلیم و تربیت صحیح رخ می‌نماید؛ زیرا هر چند در نفس آدمی گرایش به خیر و شر وجود دارد و به تعبیر قرآن کریم، فجور و تقوا به او الهام گردیده است، اما گرایش یا آگاهی فطری به خیر و شر و سعادت و کمال، کفایت نمی‌کند؛ زیرا کمال و سعادت در پرتو تلاش و حرکت و تعلیم و تربیت به دست می‌آید. تربیت یا آموزش و پرورش، با رشد و تکامل، رابطه تنگاتنگی دارد؛ یعنی رشد و تکامل، باعث ظهور استعدادها می‌شود آموزش و پرورش آن‌ها را تحقق می‌بخشد و جهت می‌دهد (شعاری نژاد، ۱۳۷۵: ۳۳۸). اما در برخی مواقع تربیت از مسیر صحیح خود خارج شده و آنچه مدنظر جامعه اسلامی است، تحقق نمی‌یابد. به عبارتی درگیر مسائل و مشکلاتی می‌گردد که شناخت آن‌ها بسیار مهم و شوری بوده تا بتواند ضمن پرهیز از آنها، برخورد و تصحیح مناسب و به موقع نیز صورت پذیرد.

مسئله تربیت امروزه به عنوان یکی از مهم‌ترین نیازهای بشر و جامعه جهانی، خصوصاً کشور ما می‌باشد. زیرا به دلیل هجوم انواع همه‌های فرهنگی و آسیب‌ها و چالش‌های اخلاقی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و ... تنها تربیت صحیح است که می‌تواند قبل از هر اقدام و درمانی، پیشگیری‌کننده باشد و نسل جوان و رو به رشد را از آیین آسیب‌ها و مسائل مصون دارد. از طرفی نیز وجود منابع متعدد و شیوه‌های گوناگون تربیت در جهان حاضر، سبب گردیده است تا تربیت اسلامی - ایرانی علیرغم دارا بودن بهترین منابع و دستورات عملی، تا حدی از هدف خویش فاصله بگیرد و فاصله‌ای میان نظر (آنچه بیان می‌شود و در منابع هست) با عمل (آنچه در واقع اتفاق می‌افتد) صورت گیرد. به عبارتی در نظام تعلیم و تربیت ایران نواقص و کمبودهای (عیوب) متعدد وجود دارد که اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر برای آن است تا ضمن پرداختن به معنا و مفهوم تعلیم و تربیت و آموزش و پرورش به برخی از مهم‌ترین این مسائل و مشکلات اشاره کند.

۳. پیشینه پژوهش

آشنایی با سایر تحقیقات انجام شده در رابطه با موضوع یکی از مهم‌ترین اصول و مبانی تحقیق می‌باشد تا ضمن جلوگیری از موازی کاری‌ها و هدر دادن منابع و انرژی، نویسنده از افق و دید گسترده‌تری برخوردار گردیده و بتواند مسائل و مشکلات و یا موضوع پژوهش را با علم و اطلاع بیشتری دنبال کند. به همین خاطر در این قسمت برخی از مهم‌ترین تحقیقاتی که در رابطه با تعلیم و تربیت و مهمتر از آن نقد تعلیم و تربیت می‌باشد، اشاره گردد.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ها، چالش ها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و بیست و سومین خردادماه ۱۳۹۸

پیرامون مبحث تعلیم و تربیت و آموزش و پرورش تا کنون کتب، مقالات، تحقیقات و طرح های مختلفی انجام شده است. به گونه ای که عمده منابع رشته علوم تربیتی در این باره بحث و گفت و گو داشته و اکثر محققان این رشته به این امر پرداخته اند. به عنوان مثال؛ فلسفه ی تعلیم و تربیت (۱۳۸۴) گروه نویسندگان، مبانی روانشناختی تعلیم و تربیت (۱۳۷۵)؛ نوشته ی شعاری نژاد، اسلام و تعلیم و تربیت (۱۳۸۵)؛ نوشته ی حجتی و برخی از کتاب های دیگر که از ابعاد مختلف به این موضوع پرداخته اند مانند؛ «درآمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران»؛ خسرو باقری، «الگوی مطلوب آموزش و پرورش در جمهوری اسلامی ایران»؛ باقری، «فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی»؛ فتح علی و همکاران، «نظریه اسلامی تعلیم و تربیت»؛ علم الهدی و ... که بیشتر در رابطه با فلسفه، اصول و نظریات و شیوه های تعلیم و تربیت صحبت نموده اند.

اما برخی تحقیقات دیگر نیز انجام گردیده که به بررسی مسائل و مشکلات تعلیم و تربیت اشاره داشته اند. به عنوان نمونه خضری اقدم و همکاران (۱۳۹۴)، در مقاله ای با عنوان؛ «نقد تعلیم و تربیت مدرن با بازخوانی اندیشه های تربیتی هانا ارنت» به برخی از چالش های تربیت مدرن مانند گسست نسلی، تقلیل مفهومی رشد ناقص و سیاست زدگی جامعه اشاره کرده اند. رستمی نسب (۱۳۹۴) نیز در مقاله ای به نقد و بررسی کتاب تعلیم و تربیت در نهج البلاغه پرداخته است و اعتقاد دارد که کتاب دارای نواقص زیاد بوده و به همه ی ابعاد و جنبه های تعلیم و تربیت در نهج البلاغه نپرداخته است.

در چارچوب کنفرانس ها و همایش های تعلیم و تربیت نیز مقالاتی پیرامون نقد تعلیم و تربیت به چشم می خورد. به عنوان مثال در چهارمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت در ایران، مرتضوی (۱۳۹۲) به بررسی ابعاد فلسفی سند چشم انداز تعلیم و تربیت نقد درونی آن اشاره کرده است. به نظر می رسد، در پژوهش های نامبرده کمتر به مسائل روز تعلیم و تربیت در ایران و شکاف میان آرمان ها با واقعیات جامعه در این حوزه پرداخته شده است. لذا این پژوهش در راستای تبیین و تحلیل مهم ترین مسائل و مشکلات در حال حاضر تعلیم و تربیت در ایران انجام شده است.

۴. روش پژوهش

روش پژوهش حاضر توصیفی- تحلیلی می باشد که با بهره از منابع کتابخانه ای و مروری به جمع آوری داده ها و اطلاعات پیرامون موضوع پرداخته است و سعی دارد تا به مهم ترین مسائل و مشکلات فراروی تعلیم و تربیت در ایران با توجه به وضعیت موجود در مقایسه با وضعیت آرمانی و ارائه شده در تعالیم و دستورات دینی بپردازد.

۵. یافته ها

۵.۱. مفهوم شناسی

- تعلیم و تربیت

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و بیست و سومین خردادماه ۱۳۹۸

تعلیم و تربیت واژه ای دو بخشی می باشد که هر کدام معنای خاص خود را دارا می باشند. تعلیم مصدر باب تفعیل از ریشه «ع - ل - م» و به معنای آموختن و آگاهانیدن است (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۴: ۵۹۷۱) تعلیم، آگاهی دادن و تعلّم آگاه شدن نفس به یک موضوع است (ابن فارس، ۱۴۰۴، ج ۴: ۱۱۰) برخی گفته اند: تعلیم، بر خلاف اعلام، ویژه اموری است که با تکرار و فراوانی همراه باشند، به گونه ای که اثری از آنها در ذهن متعلّم پدید آید (راغب، ۱۴۱۲: ۵۸۰)، بر همین اساس می توان گفت تعلیم بیان و روشن کردن چیزهایی است که شخص جاهل به کمک آنها عالم می شود (طبرسی، ۱۴۰۶، ج ۹: ۲۹۹).

تربیت مصدر باب تفعیل از ماده «ر - ب - ب» یا «ر - ب - و» و به معنای پروردن و پروراندن (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۴: ۵۷۷۶) و تهذیب (همان؛ ۵۷۷۸) و رشد طبیعی، تدریجی و هماهنگ همه ی استعدادها و توانایی های انسان دانسته اند (رهنما و همکاران، ۱۳۸۶). به عبارتی واژه «تربیت» از ریشه «ربو» و از باب تفعیل است؛ چرا که کلمه ناقص، هنگامی که به باب تفعیل برده می شود، مصدر آنها بر وزن تفعله می شود. مانند: تربیه، ترکیه، تحلیه و... (طباطبایی، ۱۳۷۹: ۱۷۱). تربیت عبارت است از عملی که قوای جسمانی و روانی و عقلی انسان را شکوفا ساخته تا آن قوا با نظام و سازمان ویژه ای با استمداد از درون و متبری و به مدد کوشش های او به میزان توانایی و استعدادهای خود رشد و پیشرفت نمایند (حجتی، ۱۳۸۵: ۱۰).

ابن فارس معنای تربیت را به سه اصل بازمی گرداند: ۱. اصلاح کردن؛ ۲. همراهی کردن و ملازم بودن با موضوع تربیت که منظور از آن مراقبت مداوم از مترتی است؛ ۳. پیوستگی مرتبی و مترتی در فرایند تربیت (ابن فارس، ج ۲: ۳۸۲-۳۸۱). افلاطون (۳۴۶-۴۲۷ ق.م) در تعریف تربیت گفته است: تعلیم و تربیت عبارت است از کشف استعدادهای طبیعی و شکوفا ساختن آنها (گروه نویسندگان، ۱۳۸۴، ج ۱: ۱۷۳-۱۶۷).

همچنین در نگاه دانشمندان غرب مانند جان دثویی؛ تربیت، مجموعه فرایندهایی است که از راه آنها، گروه یا جامعه - چه کوچک و چه بزرگ - توانایی ها و خواسته های خود را به اعضا و نسل های جدید منتقل می کند تا بقا و رشد پیوسته خویش را تضمین کند (گروه نویسندگان، ۱۳۸۴، ج ۱: ۲۶۱) و از نظر دورکیم؛ تربیت آن کارکردی است که در طی آن، نسل بالغ، رسیده و تربیت یافته، بر نسلی که هنوز برای زندگی به اندازه کافی پختگی نیافته است، اثر می گذارد و هدف از آن، برانگیختن و گسترش حالات جسمی، عقلی و اخلاقی مترتی است (همان؛ ۲۲۵-۲۲۴).

تعلیم و تربیت فعالیتی دانسته شده است که از طرف والدین یا معلمان یا هر شخص و مکان دیگر به منظور اثر گذاری بر شناخت، نگرش و اخلاق و رفتار یک فرد بر اساس اهداف از پیش تعیین شده انجام می گیرد (حسینی زاده، ۱۳۸۸: ۱۱۲) تا استعدادهای درونی انسان به شکوفایی رسیده و نیازهای اصلی او برطرف گردد و بتواند در مسیر پیشرفت و ترقی خود و جامعه ی خویش گام بر دارد.

- آموزش و پرورش

آموزش و پرورش یا تعلیم و تربیت دارای مفهوم و کاربردی گسترده و پیچیده، و در نتیجه مبهم است. در تعریف این مفهوم، نه تنها میان مردم عادی، بلکه میان صاحب نظران تعلیم و تربیت هم اختلاف نظر وجود دارد. همچنین مفاهیمی مانند سوادآموزی، کارآموزی، بارآوردن، پروردن، تأدیب، اجتماعی کردن، و ... نیز جزئی از «آموزش و پرورش» محسوب

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

می‌شوند یا با آن همپوشی دارند. اما گفته شده است، آموزش و پرورش مجموعه منظمی از اعمال و رفتار است؛ به بیان دیگر آموزش و پرورش فعل و انفعالی است میان دو قطب سیال (آموزگار و فراگیر) که مسبوق به اصلی و متوجه هدفی و مستلزم برنامه‌ای است (ویکی پدیا، آنلاین). ژان آموس کمینوس می‌گوید: آموزش و پرورش هنری است که افراد را برای زندگی آماده می‌کند و هدف این است که فرد دارای دانش، اخلاق و دین شود (قرایی مقدم، ۱۳۷۴: ۱۴).

گاهی «فراگرد کسب علم و معرفت» و در مواردی، نتیجه چنین فراگردی را «آموزش و پرورش» می‌گویند. گاهی هم در تعریف آموزش و پرورش به هر دو جنبه فوق توجه می‌شود (علاقه بند، ۱۳۸۰: ۴۷). ژان ژاک روسو، آموزش و پرورش را به یک کشتی تشبیه کرده است که نجات بشر را از طوفان ممکن می‌سازد. او آموزش و پرورش را اساس ساخت جامعه سالم قلمداد می‌کند که می‌تواند زمینه دستیابی هر فرد را به آزادی مستقل فراهم آورد (درویش، ۱۳۸۶: ۱۶۲).

۲.۵. مسائل و مشکلات تربیتی

با نظر به اینکه تعلیم و تربیت یک بحث گسترده و مقوله‌ای اساسی و مهم در زندگی انسان‌ها است و پهنای آن به درازای عمر انسان و عمق آن تا ریزترین سلول‌های بدن می‌باشد، و تحت شرایط مختلف فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، محیطی و ... متفاوت بوده و تغییر پذیر است و عمده مباحث و موضوعات سند الگوی پیشرفت ارتباط مستقیم و غیر مستقیم با این امر پیدا می‌کنند و از طرفی شناخت آسیب‌ها، مسائل و چالش‌های پیش روی آن می‌تواند در ارتقای کیفیت و کمیت اجرا اثر گذارد، برخی از مهم‌ترین مسائل و مشکلات (چالش‌ها و عیوب) آن در جامعه ایران را می‌توان در موارد زیر خلاصه و بازگو نمود؛

- بی‌توجهی به تغذیه و نقش آن در تربیت

بسیاری از افراد تعلیم و تربیت را فرآیندی می‌دانند که بعد از تولد نوزاد شروع شده و باید به آن اهتمام ورزید. این در حالی است که تعلیم و تربیت کودک از قبل تولد شروع شده و بعد از آن تداوم می‌یابد. چرا که خوراک و تغذیه ی پدر و مادر و نقش حلال و حرام بودن مواد خوراکی بر جنین و شکل‌گیری آن و تربیت پذیری آن بعد از تولد اثر گذار است. همچنان که نباید از تأثیر تغذیه و مواد حلال و حرام در ادامه زندگی نیز غفلت نمود. به عنوان نمونه خداوند متعال می‌فرماید: «یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ اشْكُرُوا لِلَّهِ إِنَّ كُنتُمْ إِیَّاهُ تَعْبُدُونَ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از نعمتهای پاکیزه‌ای که به شما روزی داده‌ایم، بخورید و شکر خدا را بجا آورید اگر او را پرستش می‌کنید» (بقره/۱۷۲) که در این آیه کریمه، بعد از سفارش به خوردن از نعمتهای پاکیزه، دستور شکر خدا داده شده است. در آیه دیگر می‌فرماید: «وَ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالاً طَیِّباً وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ؛ و از نعمتهای حلال و پاکیزه‌ای که خداوند به شما روزی داده است، بخورید! و از (مخالفت) خداوندی که به او ایمان دارید، بپرهیزید» (مائده/۸۸). در جای دیگر می‌فرماید: «یا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ اعْمَلُوا صَالِحاً». (ای پیامبران! از غذاهای پاکیزه بخورید و عمل صالح انجام دهید) (مومنون/۵۱). برخی از مفسران نیز به این نکات توجه داشته‌اند که ذکر این دو مطلب یعنی (خوردن غذاهای پاک و انجام عمل صالح) پشت سر یکدیگر، دلیل بر وجود یک نوع ارتباط بین آنهاست و اشاره به این است که غذاهای مختلف، آثار اخلاقی متفاوتی دارد، غذای حلال و پاک، روح را پاک می‌کند و سرچشمه عمل صالح می‌شود و انسان را برای انجام عمل صالح آماده می‌کند، و غذاهای حرام و ناپاک، روح و جان را تیره می‌کند و

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و سومین خردادماه ۱۳۹۸

او را به سمت بدی‌های اخلاقی و رفتاری سوق می‌دهد و سبب اعمال ناصالح می‌شود (مکارم شیرازی و همکاران، ۱۳۷۴، ج ۱۴: ۲۵۵).

در حدیث معروف امام حسین علیه السلام در روز عاشورا آمده است که بعد از ایراد سخنان پر محتوا و الهی در برابر لشکر لجوج و قساوتمند دشمن، هنگامی که ملاحظه کرد آنها حاضر به سکوت و گوش دادن به سخنانش نیستند، فرمود: «مِئْتَةٌ بُطُونُكُمْ مِنَ الْحَرَامِ فَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِكُمْ؛ (شما حاضر به شنیدن سخن حق نیستید زیرا) شکم‌های شما از غذاهای حرام پر شده است، در نتیجه خداوند بر دل‌های شما مهر زده است (و هرگز حقایق را درک نمی‌کنید!)» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۵: ۸). واقعا گاهی انسان به وسیله غذای حرام به جایی می‌رسد که سخن و موعظه انسان کامل و معصوم را هم نمی‌پذیرد و قابلیت وجودی خود را چنان کور می‌کند که حتی کاملترین فاعل‌ها در او اثر ندارد.

- چشم و هم چشمی و تقلید کورکورانه

یکی از مهم‌ترین آسیب‌ها و عوامل مغفول در تعلیم و تربیت در ایران، بحث چشم و هم چشمی می‌باشد که آثار و نتایج زیان‌باری را به همراه دارد و کمتر در نظام تعلیم و تربیت به آن توجه می‌شود. چشم و هم چشمی و تقلیدهای کورکورانه بدون در نظر گرفتن شرایط و موقعیت‌ها، باعث آسیب رسیدن به فرآیند تعلیم و تربیت و نتایج آن می‌گردد. چنانکه از آثار چشم و هم چشمی، افزایش مصرف گرایی، اسراف، مد گرایی، کاهش عزت نفس، افزایش مشاجره و برخی مواقع طلاق و ... می‌باشد. چشم و هم چشمی عملی نکوهیده و سرزنش شده است که در قرآن نیز به آن اشاره شده است. چنانکه گروهی از بنی اسرائیل بودند که قارون را الگوی خود قرار داده و می‌خواستند تا مانند او شوند و در حسرت ثروت قارونی بسر می‌بردند، چرا که ثروت را اصیل دانسته و به عنوان هدف برای خود قرار داده بودند. اینان کمال را در زندگی دنیا دانسته و ثروت را عامل سعادت خود می‌دانستند. از این رو در حسرت ثروت قارونی بودند و او را الگوی رفتاری خویش قرار می‌دادند.

اینان زمانی بیدار می‌شوند که خداوند، قارون را با مال و کاخ و ثروت او به زمین فرو می‌برد و نیست و نابود می‌کند. آن زمان است که خود را سرزنش می‌کنند که چرا قارون را الگوی خود قرار داده و چشم و هم چشمی با قارون داشتند (قصص، آیات ۶۷ تا ۲۸).

پیامبر اکرم (ص) نیز در مزمت چشم و هم چشمی و اثر آن فرموده اند: «مَنْ أَتْبَعَ بَصَرَهُ مَا فِي أَيْدِي النَّاسِ طَالَ هَمُّهُ وَ لَمْ يُشْفَ غَيْظُهُ» (قمی، ۱۴۰۴، ج ۲: ۶۶). کسی که نگاهش دنبال آنچه که دست مردم است، باشد، دچار هم و غم طولانی گشته و نفسش از افسوس و حسرت پی در پی بر دنیا بند آید. و امام صادق (ع) برای گرفتار نشدن در چشم و هم چشمی فرمودند: «به ناتوان تر از خودت بنگر و به توانگرتر از خویش منگر. نگاه به ناتوان تر تو را قانع تر می‌سازد» (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۸: ۲۴۴).

- تغییر توازنه تعلیم و تربیت با چیرگی تعلیم

از مسائل و مشکلاتی که در رابطه با تعلیم و تربیت مطرح است، باید از تغییر توازنه ی میان و مفهوم تعلیم و تربیت یاد کرد. به گونه ای که در برخی مواقع و مکان‌ها یکی بر دیگری برتری و چیرگی یافته و مانع از وصول به کمال مطلوب می‌گردد. این در حالی است که نسبت میان این دو را می‌توان به نسبت کره و عسل تشبیه نمود که اگرچه هر کدام در جای خود مفید و مناسب هستند ولی وقتی در کنار هم و با نسبت مشخص استفاده گردند بسیار اثر و نتیجه ی بهتری

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

خواهند داشت. حتی می توان گفت که تعلیم ناظر به یک فرآیند نظری و تربیت یک فرایند عملی است و در یک معنای دیگر، پرورش به فرآیندی اطلاق می شود که ناظر بر پرورش جنبه های عقلانی، اخلاقی، اجتماعی و جسمی است. در این تعریف، پرورش در متن آموزش قرار دارد و به منزله تار و پود (ترکیب ذاتی و جوهری) یک مفهوم واحد تلقی می شود، و نه یک ادغام مکانیکی و الصافی. در واقع، پرورش موضوع آموزش است و هیچ آموزشی بدون پرورش معنا ندارد و هیچ پرروشی هم بدون آموزش تحقق نمی یابد (کریمی، ۱۳۸۱: ۵۷). لذا باید به تناسب و نیاز همدیگر آن ها را در کنار هم به کار برد. اما با دقت و نگاه به سیستم تعلیم و تربیت رسمی و خصوصاً آموزش و پرورش، در می یابیم که تأکید بر آموزش و یادگیری مطالب بسیار بیشتر از پرورش و تربیت افراد مورد توجه قرار گرفته است.

- ترور شخصیت کودک در خانه و مدرسه

ترور شخصیت کودکان که بیشتر در خانه و برخی از محیط های آموزشی مانند مدرسه صورت می گیرد، یکی دیگر از عیوب تربیتی در ایران می باشد که لازم است دقت و توجه بیشتری نسبت به آن صورت پذیرد. تنبیه بی جا، مقایسه طولانی مدت کودک با اشخاص و کودکان دیگر و عکس العمل بیش از حد به رفتارهای بد آن با وجود نادیده گرفتن رفتارهای خوب، از عوامل مهم ترور شخصیت کودک می باشد که آثار و تبعات منفی را بر فرآیند تعلیم و تربیت و رشد او بر جای خواهد گذاشت و در آینده نیز همراه او خواهد بود. به عنوان مثال دادن القاب زشت به کودک در خانه یا بیرون و محیط های آموزشی باعث ترور شخصیت او می گردد. در حالیکه در آیات قران این امر نهی شده است و خداوند در ضمن آیه ی ۱۱ سوره حجرات «...وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ...» این کار را ناپسند دانسته است و انسان ها با ایمان را از آن نهی کرده است و شایسته است تا والدین و مربیان به این امر توجه کرده و از هرگونه برچسب زنی نامناسب و خطاب متری با القاب زشت دوری کنند.

- ترویج و ارائه الگوهای نامناسب

از ویژگی های دنیای امروزه تنوع و تعدد الگوهای زندگی در زمینه های مختلف می باشد. به گونه ای که الگوهای نامناسب رفتاری باعث بروز پدیده ها و آسیب های مختلف گردیده اند. تقلید یکی از فرایندهای روانی است که پایه و اساس بسیاری از یادگیری های انسان به شمار می رود. گرایش به تقلید به قدری در انسان رایج است که برخی از روان شناسان آن را غریزه دانسته اند (کاردان، ۱۳۸۶: ۴۹۴) و اگرچه نقش الگو پذیری در تعلیم و تربیت قابل انکار نیست، ولی باید توجه نمود که الگوهای مناسب در اختیار فرزندان قرار گیرد و والدین خود به عنوان بهترین الگو سعی نمایند تا از آسیب ها و چالش هایی که الگوگیری نامناسب می تواند به همراه داشته باشد، جلوگیری نمایند. امیرالمؤمنین علیه السلام مؤمنان را به همین گونه پیروی از اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله سفارش می نمایند: «أَنْظَرُوا أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ فَالْزَمُوا سَمْتَهُمْ، وَ اتَّبِعُوا أَثْرَهُمْ، فَلَنْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ هُدًى وَلَنْ يُعِيدُوكُمْ فِي رَدًى فَإِنْ لَبَدُوا، فَالْبِدُوا، وَ إِنْ نَهَضُوا، فَانْهَضُوا وَ لَاتَسْبِقُوهُمْ فَتَضَلُّوا، وَ لَاتَأْخَرُوا عَنْهُمْ فَتَهْلِكُوا؛» به خاندان پیامبرتان بنگرید و بدان سو که می روند بروید و پی آنان را بگیرید که هرگز شما را از راه رستگاری بیرون نخواهند کرد و به هلاکتتان باز نخواهند آورد. اگر ایستادند بایستید و اگر برخاستند، برخیزید. بر آن ها پیشی مگیرید که گمراه می شوید و از آنان پس نمانید که تباه می گردید (نهج البلاغه، خطبه ۹۷).

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

لذا والدین و مسئولان تعلیم و تربیت باید در رابطه با الگوهای نامناسب، الگوزدایی را در پیش گیرند و با نشان دادن نقاط منفی و ضعف الگوهای نامناسب، از تأثیر پذیری افراد از آنها جلو گیری به عمل آرند. این امر از چنان اهمیتی برخوردار است که حتی در احادیث نیز به آن اشاره شده است و امام جواد علیه السلام که فرمود: «ایاک و مصاحبه الشریع؛ فانه کالسيف المسلول، یحسن منظره و یقبح اثره؛ از همراهی و رفاقت با آدم شرور (و بد جنس) بپرهیز؛ زیرا که او مانند شمشیر برهنه است که ظاهرش نیکو و اثرش زشت است» (کوشا، ۱۳۸۴: ۳۰۹). و لذا لازم است تا الگوهایی که در خانه و مدرسه ارائه و معرفی و یا حتی استفاده می گردد، مورد دقت و توجه باشد.

– آموزش ندادن رفتار صحیح

یکی از مهم ترین عیوب و مسائل تربیتی که کمتر به آن توجه می شود، عدم آموزش رفتار صحیح به متربیان است. عیب و ایراد گرفتن از رفتارهای نادرست و گوشزد کردن آنها به خوبی اتفاق می افتد، ولی در مقابل آن، نحوه ی اجرای درست و صحیح رفتار کمتر آموزش داده می شود. به عنوان مثال در بسیاری از مواقع رفتارها و کار گروهی در تربیت جایی نداشته و ندارد. افراد از کودکی در ایران فرهنگ و تربیت کار گروهی را دریافت نمی کنند. در حالیکه در آموزه های قرآنی در سوره مائده آیه ۲ خداوند به صراحت به این نکته اشاره داشته و بیان فرموده است که: «تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى وَ لَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ؛ در نیکوکاری و پرهیزکاری یکدیگر را یاری کنید و در گناه و تجاوز، به یکدیگر یاری نرسانید». و امام علی(ع) در این باره می فرماید: «بر شماسست که یکدیگر را نصیحت کنید و نیکو همکاری نمایید. درست است که هیچ کس نمی تواند حق اطاعت خداوندی را چنان که باید بگذارد. لکن باید به قدر توان، حقوق الهی را رعایت کند که یکی از واجبات الهی، یکدیگر را به اندازه توان نصیحت کردن، و برپا داشتن حق، و یاری دادن به یکدیگر است» (نهج البلاغه، خطبه ۲۱۶).

– عدم مشورت کردن

مشورت کردن که به معنای بهره گیری از آگاهی و تجارب دیگران است، یکی از گزینه های مغفول و فراموش شده در تربیت می باشد. به گونه ای که اشخاص در تربیت دیگران و حتی در زندگی خود کمتر به این مورد توجه می کنند. این در حالی است که مشورت ریشه قرآنی دارد و در آیه ی ۳۸ شوری که خود سوره نیز به همین نام بیان شده است، که یکی از ویژگی های مومنان را در کنار پاسخ به دعوت پروردگار و نماز خواندن، مشورت کردن دانسته است و می فرماید؛ مؤمنان کسانی هستند که برای هر کاری که می خواهند انجام دهند، در باره آن مشورت می کنند؛ برای به دست آوردن و استخراج رأی صحیح، دقت به عمل می آورند، و به این منظور به صاحبان عقل مراجعه می کنند.

اهمیت مشورت به حدی است که پیامبر (ص) در این باره فرموده اند: «هیچ کس با مشورت بدبخت و با استبداد رأی خوشبخت نشده است» (پاینده، ۱۳۸۲: ۶۸۷) و حضرت علی(ع) نیز می فرماید: «کسی که استبداد به رأی داشته باشد، هلاک می شود و کسی که با افراد بزرگ مشورت کند در عقل آنها شریک شده است» (نهج البلاغه، حکمت ۱۶۱). که متأسفانه در فرهنگ ایرانی و خصوصاً نظام تعلیم و تربیت نه آموزش و تعلیم این امر آنطور که باید مورد توجه قرار گرفته و نه اجرا می شود!

– عدم فکر و منطق در برنامه ریزی ها و کارها

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشبران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دومین و سومین خردادماه ۱۳۹۸

در میان موجودات، آنچه انسان را از دیگران متمایز ساخته و او را اشرف مخلوقات کرده، داشتن قوه تفکر و درک کلیات است و پویایی اندیشه است که انسان را به خلاقیت و مهارت آموزی و شکوفایی استعدادها و پیشرفت رهنمون می‌سازد. قرآن کریم به تفکر و تدبیر بسیار اهمیت داده و شمار فراوانی از آیه‌ها برای تشویق به آن آمده‌اند، آنچه از جست و جو در آیه‌ها به دست می‌آید خداوند بیش از سیصد مورد انسان را به تفکر، تذکر و تعقل دعوت کرده است (دائرة المعارف قرآن کریم، ۱۳۸۲، ج ۸: ۳۸۵). افزون بر این در آیات بسیاری عدم تفکر و تعقل را توبیخ و ملامت کرده است (انعام، آیه ۵۰) و دوری کنندگان از تعقل را از چهارپایان کمتر دانسته است (انفال، آیه ۲۲).

در احادیث متعدد و مختلف نیز از ارزش و اهمیت تفکر و فکر کردن در زندگی سخن‌ها گفته شده است، ولی در واقعیت و در عمل کمتر به آن توجهی می‌شود. مخصوصاً در رابطه با برنامه‌های تربیتی و همچنین تربیت و آموزش کودکان و متربیان، کمتر از فکر و اندیشه صحبت شده و استفاده می‌گردد. در حالی که امام صادق علیه السلام فرمود: «فردی نزد رسول خدا آمد و عرض کرد: ای رسول خدا! توصیه و سفارشی به من کن. آن حضرت سه بار از او پرسید: اگر سفارشی کنم انجام می‌دهی؟ آن شخص در هر سه بار پاسخ داد: آری، ای رسول خدا! حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: به تو سفارش می‌کنم که هرگاه خواستی کاری انجام دهی درباره سرانجام آن تدبیر و اندیشه کن؛ اگر مایه رشد و هدایت بود انجام بده و اگر مایه گمراهی بود از آن بپرهیز» (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۸: ۱۴۹).

- بی توجهی و نادیده گرفتن اعتماد به نفس

اعتماد به نفس و خودباوری یکی از مهم‌ترین پارامترهای موفقیت و پیشرفت هر فرد و جامعه می‌باشد. به گونه‌ای که بدون آن تحقق پیشرفت غیر ممکن و اگر نگوئیم ناممکن، بسیار سخت می‌گردد. اعتماد به نفس از مهمترین مواهبی است که خداوند متعال به انسان ارزانی داشته است.

اعتماد به نفس در واقع نیرویی است که شخص را در استفاده بهینه از قابلیت‌ها و توانمندیهای خویش جهت رسیدن به اهدافی که در نظر دارد یاری می‌کند. و در قرآن نیز مفاهیمی مرتبط با آن بیان شده است و خداوند در آیه ۱۳۹ از سوره آل عمران ضمن تشویق مومنان آن‌ها را از خود کم بینی و نداشتن اعتماد به نفس برحذر می‌دارد و می‌فرماید: «... ولا تهنوا ولا تحزنوا و انتم الاعلون ان کنتم مؤمنین؛ ... و سست و محزون نشوید که اگر مؤمن باشید، غالب و برتر خواهید بود».

- نبود تربیت جنسی صحیح و یا ناقص بودن آن

تربیت جنسی که مقصود از آن تربیت و پروراندن کودک به گونه‌ای است که هنگامی که به سن بلوغ رسید حلال و حرام را در مسائل جنسی تشخیص دهد و به امور زناشویی آگاه باشد و از لابلالی‌گری بپرهیزد و راه و رسم عفت اسلامی خلق و خوی او باشد و در وادی شهوت سرگردان نشود (بهشتی، ۱۳۹۲: ۲۴) از مهم‌ترین جنبه‌های تربیت است که در کل نظام و سیستم تعلیم و تربیت را تحت تأثیر قرار داده و می‌تواند در جهت رشد آن و یا انحطاط آن مؤثر باشد. لذا با توجه به شیوه انواع بیماری‌ها از یک طرف و همچنین گسترش فرآیند جهانی شدن و استفاده از فضای مجازی و توجه به نیت گرداندگان این فضاها مبنی بر گسترش فساد اخلاقی و بی بند و باری جنسی، اهمیت و ضرورت توجه به این بعد از تربیت بیش از پیش نمایان می‌گردد. لذا از عیوب تربیتی در ایران بی توجهی و کم توجهی به مقوله‌ی تربیت جنسی

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشبران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

است که مسائل و مشکلات خاص خود را به همراه دارد. افزایش نرخ طلاق، افزایش نرخ روابط پیش از ازدواج، بی بندوباری های جنسی و .. همه نشان از کم توجهی و عدم درک صحیح از این مقوله مهم می باشد.

۶. جمع بندی و نتیجه گیری

تعلیم و تربیت یک نیاز ضروری انسان و یکی از اهداف رسالت پیامبران و ائمه معصومین (ع) برای زندگی اجتماعی می باشد که بر اساس زمان، مکان، شخصیت، استعداد و ویژگی های مختلف تفاوت می پذیرد و نمی توان برای همه ی انسان ها یک نسخه واحد پیچید و مخصوصا این امر در ارتباط با تعلیم و تربیت ایران مطرح می باشد که یافته های علمی غرب پیرامون تعلیم و تربیت اگرچه می تواند موجب رشد و ارتقای جامعه ی آنان گردد، ولی برای کشور ایران چندان کارساز نمی باشد.

نظام تعلیم و تربیت ایران اگرچه دارای پیشینه ی کهن و منابعی غنی می باشد، اما در اجرا و پیاده سازی و نتیجه بخشی دارای مسائل و مشکلاتی گردیده است که آن را از مسیر و هدف و غایت خویش دور ساخته و افراد و جامعه را با مسائلی دَوْرانی روبرو گردانیده است. به گونه ای که شیوه های غلط تربیتی و مسائل و مشکلات آموزش و تعلیم داده می شود و نتایج حاصل از آن ها نیز باز منجر به تشدید مسائل قبل می گردد. با این وجود شناخت این مسائل می تواند در رفع و پیشگیری آسیب ها مؤثر باشد. برخی از مهم ترین این مسائل را می تواند در اموری همچون؛ نادیده گرفتن تغذیه و خوراک و نقش آن در تعلیم و تربیت، چشم و هم چشمی و تقلید کورکورانه، تغییر توازنه و تعادل تعلیم و تربیت با چیرگی تعلیم، ترور شخصیت کودک در خانه و مدرسه، ترویج الگوهای نامناسب، عدم آموزش رفتار صحیح و یا نحوه ی انجام صحیح رفتار، نبود مشورت، عدم فکر و منطق در کارها، بی توجهی و نادیده گرفته شدن اعتماد به نفس و در بسیاری از موارد نبود تربیت جنسی صحیح و ناقص بودن آن اشاره کرد که تنها برخی از مسائل و مشکلات تعلیم و تربیت در ایران در بعد رسمی و غیر رسمی می باشد و لازم است تا ضمن شناخت عمیق و گسترده ی این مسائل و مشکلات نامبرده و سایر مسائلی که تعلیم و تربیت در ایران دست به گریبان آن است، اقدامات لازم در جهت رفع و حل آن صورت بگیرد. لذا پیشنهاد می شود که عوامل نامبرده به صورت تخصصی مورد بحث و بررسی قرار گرفته و در جهت تعدیل آن ها و رفع مسائل ضمن بهره از تحقیقات و یافته های علمی و بومی، بازنگری در برنامه های آموزش و پرورش و مواد و مطالب آموزشی و درسی صورت پذیرد و در پیرامون هر کدام از مسائل نامبرده کارگروه های متخصص و اهل دانش و فن تشکیل شده و هرچه سریع تر نسبت به مهار مشکلات و برطرف سازی آن ها اقدامات لازم صورت پذیرد. زیرا تهدید و از بین رفتن و یا تغییر شکل تعلیم و تربیت، آن هم به شکل آهسته و نامرئی، جزئی از جنگ نرم بوده و نتیجه ای جز نابودی کشور به همراه نخواهد داشت! همچنین پیشنهادات زیر در این راستا و در جهت ارتقای تعلیم و تربیت نامرده در سند الگو مؤثر باشد؛

- تهیه برنامه های پزشکی، دینی در رابطه با نقش تغذیه در تعلیم و تربیت و آشنا سازی خانواده ها، مخصوصا زوج های جوان پیرامون اثر تغذیه بر اخلاق و رفتار کودک و شکل گیری شاکله و خصیت او.
- آگاه سازی و روشننگری مناسب افراد جامعه از راه های فرهنگی، آموزشی و ... با اثرات مخرب چشم و هم چشمی.
- توجه بیشتر آموزش و پرورش و سایر نهادهای آموزشی به امر پرورش و برقراری تعادل و توازن میان این دو امر.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیت دوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

- تهیه و تدوین نمونه ها و الگوی های مناسب تربیتی و معرفی آنان به جامعه.
- به طور مشخص برای ارتقای سند پیشنهاد می شود، تا قسمتی هم به بیان مسائل و مشکلات اختصاص یابد تا ضمن پشبرد اهداف و ارتقای و اجرای سند، نواقص و کمبودها شناخته شده و همزمان با اجرا سازی برنامه ها و پیشنهادات و دستورات لازم، آن ها نیز کنترل، خنثی، رفع و برطرف گردند.

منابع و مآخذ

قرآن کریم

۱. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۰)، عیون اخبار الرضا (ع)، (ترجمه حمیدرضا مستفید و علی اکبر غفاری)، تهران: نشر صدوق
۲. ابن فارس، احمد (۱۴۰۴ق). معجم مقاییس اللغه، قم: انتشارات مکتب الاعلام الاسلامی.
۳. بختیاری، اکرم؛ توسلی، طیبه (۱۳۹۲)، «تحلیل محتوای کتاب درسی پیام های آسمان پایه هفتم براساس میزان پرداختن به انواع روش های تربیت اسلامی»، فصلنامه ی مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، سال اول، شماره ۲، پیاپی ۲، صص ۳۳-۵۲.
۴. پاینده، ابو القاسم، (۱۳۸۲)، نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله علیه و آله)، چاپ چهارم، تهران: نشر دنیای دانش.
۵. حجتی، سید محمد باقر (۱۳۸۵)، اسلام و تعلیم و تربیت، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۶. حسینی زاده، سید علی (۱۳۸۸)، سیره ی تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع)، جلد اول، چاپ ۷، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۷. دائره المعارف قرآن کریم (۱۳۸۲)، تهیه شده توسط مرکز فرهنگ و معارف قرآن، قم: نشر بوستان کتاب.
۸. دشتی، محمد (۱۳۹۶)، نهج البلاغه، قم: موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین، نشر فرهنگ آثار برتر.
۹. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳)، لغت نامه دهخدا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۰. رهنما اکبر، حمید عللین و حسین محمدی (۱۳۸۶)، «بررسی و تبیین مبانی، اصول و روش های تربیت جنسی با تأکید بر دیدگاه اسلام»، مجله دانشور رفتار؛ سال ۱۴ شماره ۲۴، صفحه ۹۸-۱۱۰.
۱۱. شعاری نژاد، علی اکبر (۱۳۷۵)، مبانی روانشناختی تربیت، چاپ سوم، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۱۲. طباطبایی، محمد رضا (۱۳۷۹)، صرف ساده، چاپ ۴۹، قم: دارالعلم.
۱۳. طبرسی، حسن بن فضل (۱۴۰۶)، مجمع البیان، بیروت: نشر دارالمعرفه .
۱۴. علاقه بند، علی (۱۳۸۰)، جامعه شناسی آموزش و پرورش، تهران: نشر روان.
۱۵. قرایی مقدم، امان الله (۱۳۷۵)، جامعه شناسی آموزش و پرورش، چاپ دوم، تهران: کتابخانه فروردین.
۱۶. قمی، علی بن ابراهیم (۱۴۰۴ق)، تفسیر قمی، قم: انتشارات دارالکتاب.
۱۷. قیصری گودرزی، کیومرث؛ خوشخویی، منصور؛ سلحشوری، احمد (۱۳۹۶)، «اصول تربیت توحیدی بر اساس آموزه های قرآن و ائمه اطهار (ع)»، دو فصلنامه ی علمی پژوهشی تربیت اسلامی، سال ۱۲، ش ۲۵، صص ۲۷-۷.
۱۸. کریمی، عبدالعظیم (۱۳۸۱)، آموزش به مثابه پرورش، تهران: وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت.
۱۹. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۵)، اصول کافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۰. کاردان، علی محمد (۱۳۸۶)، روانشناسی اجتماعی اثر اتوکلاین برگ، تهران: نشر علمی فرهنگی.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشوران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

۲۱. کوشا، محمدعلی (۱۳۸۴)، سیره و سخن پیشوایان؛ زندگی چهارده معصوم (ع) و از هر معصوم چهل حیث، تهران: نشر حلم.
۲۲. گروه نویسندگان (۱۳۸۴)، فلسفه تعلیم و تربیت، جلد اول، چاپ هفتم، قم: دفتر همکاری حوزه و دانشگاه.
۲۳. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳)، بحار الانوار فی معرفة الائمة الاطهار، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۲۴. مکارم شیرازی، ناصر و دیگران (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۲۵. نیلی احمدآبادی، محمدرضا (۱۳۹۲)، «جایگاه تعلیم و تربیت اسلامی در علوم انسانی»، پژوهش نامه ی انتقادی متون و برنامه های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال ۱۳، ش ۲، صص ۱۸۶-۱۷۱.